

ГОДНАСЬЦЬ

ВЫДАНЬНЕ ЗГУРТАВАНЬНЯ БЕЛАРУСКАЕ ШЛЯХТЫ

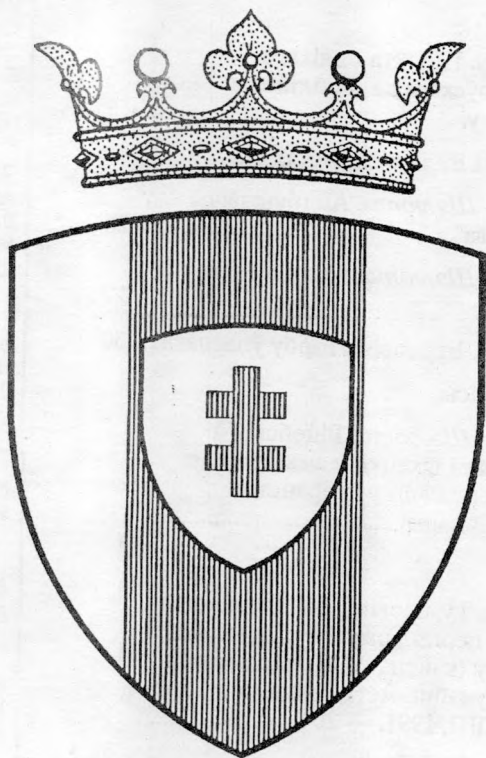

№ 1 1993 МЕНСК
ГОД ВЫДАНЬНЯ 1

ГОДНАСЬЦЬ

ВЫДАНЬНЕ ЗГУРТАВАНЬНЯ БЕЛАРУСКАЕ ШЛЯХТЫ

№ 1 1993 МЕНСК
ГОД ВЫДАНЬНЯ 1

ЗЬМЕСТ

Слова да чытача.	3
Афіцыйныя паведамленьні.	
Заява І (Устаноўчага) Сойму ЗБШ.	4
Статут Згуртаваньня Беларускае Шляхты.	6
Ухвалы І (Устаноўчага) Сойму ЗБШ.	14
Гісторыя стану.	
А. Грыцкевіч. Шляхта Вялікага княства Літоўскага да Люблінскай уніі 1569 году.	16
Малы гербоўнік Беларускае шляхты.	
У. Вяроўкін-Шэлюта. Андрушэвічы гэрбу "Даліва".	28
У. Вяроўкін-Шэлюта. Андрусевічы гэрбу "Сыракомля".	29
Л. Акаловіч. Бярновічы гэрбу ўласнага.	30
Шляхецкія сьпісы.	
У. Вяроўкін-Шэлюта. Віцебскія й Магілёўскія шляхецкія дамы, што не былі зацьверджаны ў дваранстве Расейскай імперыі.	31
Рэцэнзіі.	
Люты А.М., Туміловіч Г.М. Дваранства Беларусі ў перыяд разлажэньня і крызісу феадалізму (канец XVIII - першая палова XIX ст.): Вучэбна-метадычны дапаможнік. — Мн.: МДП, 1991. — 20 с.	34
Contents	36
Содержание	36

"Годнасьць": выданьне
Згуртаваньня Беларускае
Шляхты.

Навукова-папулярны
квартальнік
(у 1993 г. два нумары).

Рэдактар нумару —
Уладзіслаў Вяроўкін-
Шэлюта.
Сябры рэдакцыі —
Леанід Акаловіч,
Анатоль Грыцкевіч.
Мастак —
Максім Капран.

Адрэса:
Беларусь, 220102,
Менск-102, а.с.-212.
"Годнасьць".

Address:
Hodnasc (Dignity).
Box 212, Minsk-102,
220102, Belarus.

© ЗБШ, афіцыйныя па-
ведамленьні, 1993

© "Годнасьць", ма-
люнкі гэрбаў, 1993

© Л. Акаловіч,
У. Вяроўкін-Шэлюта,
А. Грыцкевіч, 1993

Наклад —
900 асобнікаў.

Добры дзень, шаноўнае панства!

Сёння да Вас у рукі патрапіў часопіс Згуртаваньня Беларускае Шляхты. Праз гэтае выданьне мы зьбіраемся расправесці пра нашу дзейнасьць, пра мэты й жаданні беларускае шляхты.

Але найперш трэба ўсвядоміць, што гэтае шляхта. Разуменьне таго можа прыйсьці толькі празь веданьне гісторыі нашае Айчыны. І таму асноўная накіраванасьць выданьня — гэта мінуўшчына, вайсковая гісторыя, бо шляхта й войска паняцці амаль тоесныя. Шляхта паўстала, як вайсковаслужылы стан насельніцтва, што ахоўваў і бараніў дзяржаву.

Меў ён свае ўласныя інстытуты, асноўным зь якіх зьяўляецца гэральдыка. Калі шляхецкія традыцыі, пэўныя гэнеалгічныя звесткі захаваліся, дык памяць пра гэрбы практычна страчана. На старонках часопіса знойдзецца месца й дзеля аднаўленьня гэтае слыннае традыцыі.

І безумоўна тое, што шляхта не была бязьлікаю аморфнаю масаю. Усё складаецца з асобных людзей, постацяў, якія зьяўляюцца рэпрэзэнтантамі пэўных родаў, гісторыю якіх будзем падаваць у выданні.

Ведама, што за час расейскага панаваньня шмат шляхты было пазбаўленае сваіх спрадвечных правоў, зьведзена да становішча сялянства. З гэтага сённяшнія нашчадкі шляхетных продкаў ня маюць уяўленьня пра сваё паходжаньне. Каб нейкім чынам зьвесці гэтую праблему мы будзем друкаваць сьпісы шляхты, ня ўлічваючы расейскае ўмяшальніцтва.

Нам падаецца, што ўзгаданае тут, тое, што мусіць быць на старонках, дапаможа зразумець становішча продкаў у мінулым, нашае сёняшняе мейсца й тое, да чаго мы павінны імкнуцца.

Афіцыйныя паведамленьні

ЗАЯВА І /Устаноўчага/ Сойму Згуртаваньня Беларускае Шляхты

Устаноўчы Сойм Згуртаваньня Беларускае Шляхты адкрыта заяўляе пра сябе, заклікае нашчадкаў беларускае шляхты згуртавацца самім і з усімі нацыянальна сьведомымі сіламі Беларусі ў справе ўмацаваньня нашае Бацькаўшчыны палітычна й эканамічна, у справе абароны сапраўднае незалежнасьці Рэспублікі Беларусь, яе самастойнасьці й сваёй уладарнасьці, праўдзівае гісторыі нашае дзяржавы, нашага народу й ягонае шляхты, як былога вайсковага службылага стану.

Паўсталае Згуртаваньне Беларускае Шляхты — гэта дабраахвотная навукова-культурная грамадзкая арганізацыя, якая дзейнічае згодна з Канстытуцыяй Рэспублікі Беларусь і статутам ЗБШ.

Згуртаваньне нашчадкаў беларускіх шляхцічаў лічыць сябе пераемнікам прагрэсіўных справаў ды традыцыяў шляхецкіх соймаў і соймакаў Вялікага княства Літоўскага (Беларуска-Летувіскага гаспадарства), спадкаемцамі губэрнскіх і павятовых шляхецкіх сходаў ды "Саюза асобаў, запісаных у радаводныя кнігі Менскай губэрні".

Згуртаваньне Беларускае Шляхты ажыццяўляе свае мэты на аснове:

- аб'яднаньня й згуртаваньня нашчадкаў асобаў шляхецкага стану на падставе агульных інтарэсаў;

- усебаковага вывучэньня, зьберажэньня, адраджэньня й разьвіцьця беларускай шляхецкай духоўнай і матар'яльнай культуры й лепшых традыцыяў шляхты Беларусі;

- высвятленьня станоўчага ўкладу шляхты ў дзяржаўную абарону, палітыку, эканоміку, гаспадарку, навуку, тэхніку, супольную гісторыю, культуру, асьвету, літаратуру, мастацтва й архітэкттуру нашага ды іншых народаў і дзяржаваў;

- навуковай распрацоўкі праблемаў гэнеалёгіі, гэральдыкі й гісторыі шляхецкага стану ў цэлым ды асобных родаў ці сем'яў нашае краіны;

- выяўленьня ды выкарыстаньня слаўных старонак агульнай і вайсковай гісторыі Беларусі;

- прапаганды ды пашырэньня гістарычных ведаў, культурных звычаяў і ўзораў шляхетных паводзінаў сярод насельніцтва Беларусі;

- узаемага абмену вопытам і здабыткамі гэнеалёгічнае працы зь іншымі падобнымі арганізацыямі й установамі сьвету.

Зацьверджаны ўстаноўчым Соймам статут ЗБШ вызначае правы й абавязкі сябраў, прадуглежвае свае сімвалы й раквізіты, дэмакратычнае трохступеннае сяброўства (сябра-прыхільнік, сябра-прэтэндэнт, рэчаісны сяб-

ра), свае кіроўныя органы, асяродкі ЗБШ у раёнах, мае на мэце разьвіваць матар'яльна-фінансавую й гаспадарча-разьліковую дзейнасьць.

ЗБШ выступае за сапраўдную незалежнасьць Беларусі й адзінадзяржаўнасьць беларускае мовы.

ЗБШ — за кансалідацыю нацыі ў яе этнічных межах, дапамогу й падтрымку дзяржаваю беларусаў і за межамі Рэспублікі Беларусь, за роўнасьць і павагу, культурна-асьветнае разьвіцьцё зямляцтваў усіх этнасаў Беларусі.

ЗБШ — за кансалідацыю розных сацыяльных групаў насельніцтва Беларусі ў станаўленьні, паўнапраўным ды шырокім разьвіці культуры, адукацыі, асьветы на роднай мове.

ЗБШ — за пашырэнне грамадзка-культурнага руху сярод розных групаў жыхароў Беларусі.

ЗБШ — за права чалавека на незалежную юрыдычна-судовую абарону годнасьці, гонару й жыцьця асобы.

ЗБШ — за шырокую прапаганду культурнай спадчыны народа Беларусі, за шляхетныя паводзіны й ўзаемаадносіны паміж суайчыньнікамі ў штодзённым жыцьці.

ЗБШ — за дапамогу ўсім, хто хоча вывучыць і спазнаць гісторыю й гэнеалёгію сваіх продкаў як праяву спадчыннасьці пакаленьняў розных нацыянальнасьцю й веравызнананьнем грамадзкіх групаў насельнікаў Беларусі.

1.XI.1992г.

г. Менск.

СТАТУТ ЗГУРТАВАНЬНЯ БЕЛАРУСКАЕ ШЛЯХТЫ

Прыняты
на I (Устаноўчым) Сойме
1 лістапада 1992 г.

Зарэгістраваны Міністэрствам
Юстыцыі Рэспублікі Беларусь
29 студзеня 1993 г.
Пасьведчаньне аб рэгістрацыі
№ 479.

1. Агульныя прынцыпы.

1.1. Згуртаваньне Беларускае Шляхты (далей ЗБШ) — дабраахвотная навукова-культурная грамадзкая арганізацыя, што дзейнічае згодна з Канстытуцыяй Рэспублікі Беларусь, дзейным заканадаўствам і гэтым Статутам.

1.2. Згуртаваньне Беларускае Шляхты зьяўляецца пераемнікам справаў ды традыцыяў шляхецкіх соймаў і соймаў Вялікага Княства Літоўскага (Беларуска-Летувіскага гаспадарства), спадкаемцам губэрнскіх і павятовых шляхецкіх дэпутацкіх сходаў, "Саюза асобаў, запісаных у радаводныя кнігі Менскай губэрні".

1.3. ЗБШ дзейнічае на падставе дабраахвотнасьці, агульнай гістарычна-культурнай зацікаўленасьці, асабістага ўдзелу ў вольны час сваіх сябраў.

1.4. Згуртаваньне Беларускае Шляхты й яго тэрытар'яльныя згуртаваньні зьяўляюцца юрыдычнымі асобамі, маючы ўстаноўленыя ўзораў пячаткі, штампы, блянкі й іншыя раквізіты, бягучы, валютowy й іншыя рахункі ва ўстановах банкаў Рэспублікі Беларусь. Ва ўстаноўленым парадку ЗБШ можа мець рахункі ў банках іншых краінаў.

1.5. Згуртаваньне Беларускае Шляхты мае свой гэрб і харутву, а рэчаісныя сябры — нагрудны знак.

1.6. Згуртаваньне Беларускае Шляхты можа ўваходзіць у склад міжнародных грамадзкіх аб'яднаньняў на падставе раўнапраўнага сяброўства. ЗБШ мае права падтрымліваць прамыя міжнародныя сувязі, заключаць неабходныя дзеля гэтага пагадненьні й зьдзяйсняць ва ўстаноўленым парадку зьнешнеэканамічную дзейнасьць.

1.7. Згуртаваньне Беларускае Шляхты, як грамадзкая арганізацыя грамадзянаў, мае права заканадаўчае ініцыятывы ў Вярхоўным Савеце Рэспублікі Беларусь і можа ўдзельнічаць у фармаваньні воргану дзяржаўнае ўлады й кіраваньня.

2. Мэты й задачы.

2.1. Асноўнымі мэтамі ЗБШ ёсьць:

— аб'яднаньне й згуртаваньне асобаў шляхецкага стану на падставе агульных інтарэсаў;

— усебаковае вывучэньне, зьберажэньне, адраджэньне й разьвіцьцё беларускай нацыянальнай духоўнай і матар'яльнай культуры й традыцыяў;

— выяўленне слаўных старонак агульнай і вайскавай гісторыі Беларусі, высьвятленне ўкладу беларускае шляхты ў супольную гісторыю дзяржавы, яе эканоміку, гаспадарку, тэхніку, культуру, мастацтва, літаратуру беларускага й іншых народаў сьвету.

2.2. Асноўнымі задачамі ЗБШ ёсьць:

— прапаганда ды пашырэнне гістарычных ведаў, навыкаў і ўзораў шляхетных паводзінаў сярод насельніцтва Беларусі;

— навуковая распрацоўка праблемаў гэнеалёгіі, гэральдыкі й гісторыі шляхецкага стану Беларусі;

— вывучэнне традыцыяў навуковых гістарычна-радаводных дасьледаваньняў і гісторыяў родаў і сем'яў;

— узаемны абмен вопытам і здабыткамі гэнеалёгічнае працы зь іншымі падобнымі арганізацыямі сьвету.

3. Права й абавязкі.

3.1. ЗБШ мае абавязак:

— зьбіраць, апрацоўваць і вывучаць матар'ялы па гэнеалёгіі, гэральдыцы, гісторыі шляхты, вайскавай гісторыі Беларусі й іншых звязаных зь імі навук;

— клапаціцца пра захаваньне, вывучэньне й папаўненьне сямейных архіваў і збораў.

3.2. ЗБШ мае права:

— ладзіць канфэрэнцыі, сімпозіумы, сходкі, лекцыі, чытаньні, вечарыны, выставы, экскурсіі й іншыя навуковыя, культурныя й відовішчныя імпрэзы, прапагандуючы свае мэты й задачы;

— фінансаваць і замаўляць выкананьне гэнеалёгічных досьледаў іншым арганізацыям, установам і прыватным асобам;

— праводзіць гэнеалёгічную, гэральдычную й гістарычную экспэртызы й досьледы;

— устанаўліваць прэміі й ганаровыя мэдалі за працы ў галінах гэнеалёгіі, гэральдыкі, гісторыі беларускае шляхты й звязаных зь імі дысцыплінах;

— здзяйсняць выдавецкую дзейнасьць;

— мець, арганізоўваць, ліквідоўваць, набываць, адчуваць і арандаваць прадпрыемствы й іншыя гаспадарча-разьліковыя структуры (незалежна ад формаў уласнасьці), будынкі й часткі іх, жыллёвы фонд, транспартныя сродкі, памнажальную, інфармацыйную й кампутарную тэхніку, сродкі сувязі, іншае абсталяваньне й інвентар;

— мець грашовыя сродкі й каштоўныя папэры.

4. Сяброўства ў ЗБШ.

4.1. Сябрамі ЗБШ могуць быць грамадзяне Беларусі, замежных краінаў, асобы без грамадзянства, якія дасягнулі 18 гадоў веку.

4.2. Сябрамі ЗБШ зьяўляюцца асобы, калі яны:

— маюць продкаў шляхетнага стану і паходзяць зь Вялікага Княства Літоўскага альбо

— маюць продкаў шляхетнага стану паходжаньня зь іншых краінаў сьвету альбо

— займаюцца досьледамі ў галіне гэнеалёгіі, гэральдыкі, гісторыі Беларускае шляхты й сумежных зь імі дысцыплінах.

4.3. Сяброўства ў ЗБШ бывае трох відаў:

— сябра-прыхільнік;

— сябра-прэтэндэнт;

— рэчаісны сябра.

4.3.1.1. Сябрам-прыхільнікам можа быць любая ахвотная асоба, якая хоча пазнаць сваё паходжаньне, займаецца працамі па дысцыплінах, што датычаць мэтам і задачам ЗБШ, калі яна заплаціла ўступныя складкі й прадставіла пісьмовае хадайніцтва ў Галоўны сакратар'ят ці Сакратар'ят тэрытар'яльнага згуртаваньня.

4.3.1.2. Сяброўства пачынаецца з дня падачы хадайніцтва.

4.3.2.1. Сябрам-прэтэндэнтам можа быць асоба, якая:

— мае прозьвішча нашчадка князя, графа, барона, шляхціча, зямліна, баярына панцyrнага ці путнага, ардыната, выбранца зь Вялікага княства Літоўскага, пацьверджанага ці не пацьверджанага ў дваранстве гэральдычнымі ці судовымі органамі Расейскай імперыі альбо

— мае прозьвішча нашчадка прадстаўніка шляхецкага стану іншых краінаў сьвету.

4.3.2.2. Сябрам-прэтэндэнтам зьяўляецца асоба, якая з-за адсутнасьці дакументаў на момант уступленьня ў ЗБШ ня можа прэтэндаваць на названьне рэчаіснага сябры.

4.3.2.3. Галоўны сакратар'ят ЗБШ залічвае асобу ў склад сябраў-прэтэндэнтаў, калі:

— тая заплаціла ўступныя складкі й прадставіла пісьмовае хадайніцтва ў Галоўны сакратар'ят ці Сакратар'ят тэрытар'яльнага згуртаваньня;

— Выдавая камісія мяркуе, што маюцца падставы да залічэньня ў гэты від сяброўства.

4.3.3.1. Рэчаісным сябрам можа быць асоба, якая:

— прадставіла дакументальныя доказы свайго шляхецкага паходжаньня альбо

— прадставіла шэсьць сьведкаў-шляхцічаў, рэчаісных сябраў ЗБШ, якія-б сьцьвердзілі шляхецтва прэтэндэнта альбо

— давала сваё шляхецкае паходжаньне на падставе аргументаваных ускосных доказаў (архіўных, маэнткавых, інвентарных, перапісных, гэаграфічна-гістарычных, кніжна-літаратурных і да т.п.).

4.3.3.2. Найвышэйшая Рада ЗБШ абірае асобу ў склад рэчаісных сябраў, калі:

— тая заплаціла ўступныя складкі й прадставіла пісьмовае хадайніцтва ў Галоўны сакратар'ят ці Сакратар'ят тэрытар'яльнага згуртавання;
— тая прадставіла неабходныя дакументы;
— маюцца рэкамендацыі трох рэчаісных сябраў ЗБШ;
— Вывадовая камісія мяркуе, што маюцца падставы да залічэння ў гэты від сяброўства.

4.3.3.3. Найвышэйшая Рада ЗБШ можа надаць рэчаіснаму сябру ЗБШ ці рэчаіснаму сябру арганізацыі, аналагічнай ЗБШ, іншай краіны сьвету, званьне "Танаровы сябра Згуртаваньня Беларускае Шляхты", калі той:

— ведамы сваімі навуковымі працамі па дысцыплінах, датычных мэтаў і задачаў ЗБШ альбо

— аказаў ЗБШ асабліва значныя паслугі.

4.4. Сябра ЗБШ павінен:

— падзяляць мэты й задачы ЗБШ, выконваць патрабаваньні ягонага Статуту;

— дбаць пра інтарэсы ЗБШ, прапагандаваць ягоную дзейнасьць;
— сплочваць сяброўскія складкі.

4.5.1. Рэчаісны сябра ЗБШ мае права:

— абіраць і быць абранымі на ўсе пасады ў ЗБШ;
— вырашальнага голасу на ўсіх паседжаньнях і па ўсіх пытаньнях дзейнасьці ЗБШ;

— бяскоштна карыстацца паслугамі даведачных аддзелаў ЗБШ.

4.5.2. Сябра-прэтэндэнт і сябра-прыхільнік маюць права:

— дарадчага голасу на паседжаньнях выбарных ворганаў ЗБШ;
— бяскоштна карыстацца паслугамі даведачных аддзелаў ЗБШ.

4.5.3. Выключаная з ЗБШ асоба можа абскардзіць рашэньне Найвышэйшае Рады на найбліжэйшым Сойме.

4.6. Сяброўства ў ЗБШ спыняецца:

— па ўласным жаданьні альбо
— за ўчынкi, якія дыскрыдытуюць ЗБШ й шляхецкую годнасьць, шкодзяць аўтарытэту ЗБШ;
— у выніку няўплаты сяброўскіх складак на працягу каляндарнага году.

5. Структура, выбарныя ворганы.

5.1.1. Найвышэйшым органам ЗБШ зьяўляецца Сойм, што склікаецца не радзей як адзін раз на тры гады, які:

— прымае Статут ЗБШ, уносіць у яго зьмены й дадаткі;
— прымае праграмныя дакументы ЗБШ;
— вызначае асноўныя накірункі дзейнасьці ЗБШ;
— зацьвярджае сімволіку ЗБШ;
— абірае Найвышэйшую Раду;
— абірае Старшыню, Ганаровага старшыню, Намесьнікаў старшыні, Галоўнага сакратара, Галоўнага скарбніка;
— абірае Рэвізійную камісію;

— заслухоўвае й зацьвярджае справаздачы Найвышэйшае Рады й Равізійнае камісіі;

— вырашае любыя іншыя пытаньні, звязаныя зь дзейнасьцю ЗБШ.

5.1.2. Склікаць пазачарговы Сойм ЗБШ маюць права:

— дзьве трэці рэчаісных сябраў ЗБШ альбо

— дзьве трэці суполак ЗБШ альбо

— Равізійная камісія.

5.2.1. Кіроўным органам ЗБШ зьяўляецца Найвышэйшая Рада, што зьбіраецца не радзей як два разы на год, якая:

— вырашае статутавыя задачы ЗБШ ў прамежжавы час паміж Соймамі;

— прызначае час, норму прадстаўніцтва й парадак абраньня паслоў Сойму ЗБШ;

— прызначае Галоўны сакратар'ят са свайго складу;

— зацьвярджае ўзоры раквізітаў, парадак выкарыстаньня сімволікі й раквізітаў ЗБШ;

— стварае й ліквідуе дэпартаменты, камісіі й рабочыя групы;

— стварае й ліквідуе прадпрыемствы й іншыя гаспадарча-разьліко-выя структуры, зацьвярджае іхныя статуты (палажэньні) і кіраўнікоў;

— зацьвярджае штат ЗБШ, аклады па пасадах;

— прызначае радактара друкаванага воргана;

— абірае рэчаісных сябраў ЗБШ;

— надае званьне "Ганаровы сябра Згуртаваньня Беларускае Шляхты";

— выключае асобаў з ЗБШ;

— прымае рашэньні аб рэгістрацыі й ліквідацыі асяродкаў ЗБШ;

— заслухоўвае й зацьвярджае справаздачы Радаў тэрытар'яльных згуртаваньняў;

— заслухоўвае й зацьвярджае гадавыя справаздачы Галоўнага сакратар'яту й Скарбовай камісіі;

— заслухоўвае штогадовае паведамленьне Равізійнае камісіі й прымае неабходныя меры дзеля ліквідацыі хібаў у працы ЗБШ;

— зацьвярджае каштарысы даходаў і выдаткаў за мінулы й на будучы гады;

— прысуджае прэміі й ганаровыя мэдалі ЗБШ;

— тлумачыць артыкулы гэтага Статуту;

— прадстаўляе справаздачу Сойму;

— разглядае іншыя пытаньні дзейнасьці ЗБШ ў межах свайй кампетэнцыі.

5.2.2. Найвышэйшая Рада складаецца з рэчаісных сябраў, якія абіраюцца ў яе:

— згодна з пасадамі (Старшыня, Ганаровы старшыня, Намесьнікі старшыні, Галоўны сакратар, Галоўны скарбнік);

— згодна з пэрсанальным абраньнем.

5.2.3. На месца выбыўшых Найвышэйшая Рада можа кааптаваць у свой склад рэчаісных сябраў ЗБШ да часу найбліжэйшага Сойму.

5.2.4. Працаю Найвышэйшае Рады кіруе Старшыня ЗБШ, які валодае правамі кіраўніка юрыдычнае асобы, у тым ліку:

- прадстаўляе ЗБШ ў дачыненнях з усімі ўстановамі, арганізацыямі й асобамі;

- падпісвае заключаныя Найвышэйшаю Радаю дамовы, забавязаныі, даверанасці й пасведчанні.

5.2.5. У згуртаванні Беларускае Шляхты можа быць Ганаровы старшыня, абраны з ліку рэчаісных сябраў ЗБШ, якія аказалі асабліва значныя паслугі ЗБШ, які:

- мае права выконваць абавязкі Старшыні ЗБШ па прызначэнні Найвышэйшае Рады;

- зацвярджае прэміі й ганаровыя медалі ЗБШ.

5.2.6. У час адсутнасці Старшыні ЗБШ ці немагчымасці ім выконваць свае абавязкі ягонымі правамі валодае адзін з Намеснікаў паводле прызначэння Найвышэйшае Рады.

5.3.1. Выканаўчым органам ЗБШ з'яўляецца Галоўны сакратар'ят, што працуе стала, які:

- кіруе справамі ЗБШ ў межах правоў, нададзеных Найвышэйшаю Радаю;

- каардынуе дзейнасць асяродкаў ЗБШ;

- распараджаецца грашовымі сродкамі ў вызначаных калітар'ясах межах;

- здзяйсняе ліставанне ад імя ЗБШ;

- вядзе пратаклы Соймаў, паседжанняў Найвышэйшае Рады;

- залічвае асобаў у склад сябраў-прэтэндэнтаў;

- вядзе ўлік асобога складу ЗБШ;

- распрацоўвае ўзоры рэзюмэў ЗБШ й прадстаўляе іх на зацвярджанне Найвышэйшай Радзе;

- прадстаўляе на зацвярджанне кандыдатуры кіраўнікоў прадпрыемстваў і іншых гаспадарча-рэзюмэў ЗБШ, штат ЗБШ і аклады па пасадах;

- прадстаўляе працы на ўзнагароджанне прэміямі й ганаровымі медалямі ЗБШ;

- прадстаўляе матар'ялы аб выключэнні асобаў з ЗБШ;

- прадстаўляе гадавую справаздачу Найвышэйшай Радзе.

5.3.2. Галоўны сакратар:

- кіруе працаю Галоўнага сакратар'яту ЗБШ;

- кантралюе дзейнасць сакратар'ятаў тэрытар'яльных згуртаванняў.

5.4. Галоўны скарбнік:

- кіруе працаю Скарбовае камісіі;

- прадстаўляе ЗБШ ў фінансавых дачыненнях з усімі ўстановамі, арганізацыямі, банкамі й асобамі;

- прымае ўсе грашовыя паступленні ў скарбніцу ЗБШ;

— выдаткоўвае грашовыя сродкі згодна пастановаў Сойму й капітальскай Найвышэйшай Радзе;

— кантралюе дзейнасць скарбнікаў тэрытар'яльных згуртаванняў;

— прадстаўляе гадавую справаздачу Скарбковай камісіі Найвышэйшай Радзе.

5.5.1. Равізіійная камісія, што збіраецца на паседжанні не радзей аднаго разу на год:

— кантралюе дзейнасць выбарных органаў ЗБІІ, яго службовых асобаў, арганізацыйных і гаспадарчых структураў;

— кантралюе выкананне палажэнняў Статуту сябрамі ЗБІІ;

— здзяйсняе кіраўніцтва Равізіійнымі камісіямі тэрытар'яльных згуртаванняў;

— прадстаўляе штогадовае паведамленне Найвышэйшай Радзе;

— прадстаўляе Сойму справаздачу за час ад папярэдняга Сойму.

5.5.2. У склад Равізіійнай камісіі ўваходзяць:

— Старшыня;

— Сакратар;

— сябры камісіі.

5.6. Асяродкамі ЗБІІ з'яўляюцца аб'яднанні грамадзянаў па месцы жыхарства:

— суполка (складаецца ня менш як з трох рэчаісных сябраў);

— тэрытар'яльнае згуртаванне (складаецца ня менш як з дзвюх суполак).

5.7. Вышэйшым органам тэрытар'яльнага згуртавання з'яўляецца сойм, што склікаецца не радзей як адзін раз у паўтары гады.

Кіроўным органам тэрытар'яльнага згуртавання з'яўляецца Рада, што збіраецца не радзей як чатыры разы на год. Радз тэрытар'яльнага згуртавання абірае сойм.

Выканаўчым органам тэрытар'яльнага згуртавання з'яўляецца Сакратар'ят, што працуе стала. Сакратар'ят тэрытар'яльнага згуртавання прызначаецца Радаю тэрытар'яльнага згуртавання са свайго складу.

Сойм абірае Равізіійную камісію тэрытар'яльнага згуртавання, што збіраецца не радзей аднаго разу на год.

5.8. Выбарныя органы тэрытар'яльных згуртаванняў знаходзяцца ў падпарадкаванні кантральным органам ЗБІІ.

5.9. Выбарныя органы ЗБІІ месцяцца ў г. Мінску, выбарныя органы тэрытар'яльных згуртаванняў — у вабласных і раённых цэнтрах.

6. Сродкі й маёмасць.

6.1. ЗБІІ мае свае сродкі й маёмасць, што складаюцца з:

— уступных, гадавых і дабрачынных складаў сябраў ЗБІІ;

— паступленняў ад гаспадарча-разліковае дзейнасці;

— ахвяраванняў, фундацыяў і іншых укладаў прыватных асобаў, устаноў, арганізацыяў Беларусі й замежжа;

— маёмасці перайшоўшай у спадчыну, атрыманай у дар альбо набытай у парадку, вызначаным дзейным заканадаўствам.

6.2. Тэрытар'яльныя згуртаванні робяць адлічэнні на пантральны рахунак ЗБШ ад сваіх фінансавых сродкаў памерам не менш як 15 адсоткаў.

6.3. Сродкі ЗБШ ідуць на навуковую, асветніцкую, адукацыйную, культурную, мастацкую, прапагандысцкую, арганізацыйную, гаспадарчараз'яўляльную і іншую дзейнасць, вызначаную гэтым Статутам.

6.4. ЗБШ не нясе маёмаснай, юрыдычнай і іншай адказнасці па прыватных абавязках сваіх сябраў, таксама і яны не адказваюць па абавязках ЗБШ.

7. Прыпыненне дзейнасці.

7.1. Прапанова аб прыпыненні дзейнасці ЗБШ можа быць вынесена на абмеркаванне Сойму толькі:

- Найвышэйшаю Радаю альбо
- трыма чвэрцямі супалак альбо
- трыма чвэрцямі рэчаісных сябраў ЗБШ.

7.2. Пастанова аб прыпыненні дзейнасці ЗБШ прымаецца трыма чвэрцямі галасоў пайменна абраных на Сойм паслоў.

7.3. Прыпыненне дзейнасці ЗБШ можа быць праведзена ў форме касавання ці рэарганізацыі.

7.4. ЗБШ можа быць скасавана паводле пастановы суда.

7.5. Пазасталыя пасля задавальнення патрабаванняў крэдытараў сродкі і маёмасць скарыстоўваюцца Ліквідацыйнаю камісіяй у адпаведнасці з мэтай і задачай ЗБШ.

**Ухвала I (Устаноўчага) Сойму ЗБШ
"Пра Найвышэйшую Раду ЗБШ."**

1. Абраць Найвышэйшую Раду ЗБШ ў колькасці дванаццаці чалавек.

2. Сябрамі Найвышэйшае Рады ЗБШ ёсць:

Анатоль Грыцкевіч (Старшыня ЗБШ);

граф Андрэй-Станіслаў Цеханавецкі (Гапаровы старшыня ЗБШ);

Леанід Акаловіч (Намеснік старшыні ЗБШ, Галоўны сакратар ЗБШ);

Пётр Гупча (Намеснік старшыні ЗБШ);

Уладзімер Сьвяжынскі (Галоўны скарбнік ЗБШ);

Аляксандар Буювіч;

Уладзіслаў Вяроўкін;

Юры Грынявецкі;

Юсуф Крыніцкі;

Іван Матусевіч;

Абу-Бякір Шабановіч;

Аляксандар Шымбалёў.

№ 1 — 1.XI.1992.

**Ухвала I (Устаноўчага) Сойму ЗБШ
"Пра Равізійную камісію ЗБШ."**

1. Абраць Равізійную камісію ЗБШ ў колькасці трох чалавек.

2. Сябрамі Равізійнае камісіі ёсць:

Тамара Жукава (Старшыня);

Аляксандар Кулеш (Сакратар);

Валеры Дашкевіч.

№ 2 — 1.XI.1992.

**Ухвала I (Устаноўчага) Сойму ЗБШ
"Пра рэчаісных сяброў ЗБШ."**

1. Прызнаць за сябрамі Найвышэйшае Рады годнасьць рэчаісных сябраў ЗБШ да часу II-га Сойму ў поўным аб'ёме.

2. Утварыць на II-ім Сойме паўнамоцную камісію дзеля праверкі правоў сябраў Найвышэйшае Рады, абраных I-ым Соймам, на годнасьць рэчаісных сябраў.

№ 3 — 1.XI.1992.

**Ухвала I (Устаноўчага) Сойму ЗБШ
"Пра ўступныя і сяброўскія складкі."**

1. На перыяд 1992 года вызначыць уступныя складкі ў памеры 100 рублёў.
2. На I паўгодзьдзе 1993 года вызначыць памер сяброўскіх (уступных) складак у 250 рублёў.
3. Даручыць Найвышэйшае Радзе ў далейшым штопаўгодзьдзе вызначаць памер уступных і сяброўскіх складак.

№ 4 — 1.XI.1992.

**Ухвала I (Устаноўчага) Сойму ЗБШ
"Пра рэгістрацыю ЗБШ."**

1. Даручыць Найвышэйшае Радзе зарэгістраваць Статут Згуртаваньня Беларускае Шляхты ў Міністэрстве юстыцыі Беларусі.
2. Дазволіць Найвышэйшае Радзе ўносіць зьмены ў Статут пры рэгістрацыі па ўзгадненьні зь Міністэрствам юстыцыі.

№ 5 — 1.XI.1992.

ШЛЯХТА ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОУСКАГА ДА ЛЮБЛІНСКАЙ УНІ 1569 ГОДУ.

Анатоль Грыцкевіч

Кіроўным і пануючым станам у Вялікім княстве Літоўскім і Рускім у XIII — XVI ст. зьяўлялася саслоўе фэадалаў. На працягу вялікага гістарычнага перыяду існавання Беларуска-Літоўскага гаспадарства, да аб'яднання яго з Польскім каралеўствам у федэратыўную Рэч Паспалітую, унутры-палітычнае становішча фэадалаў і ўзаемадачыненьні паміж рознымі групамі ўнутры стану змяняліся.

XIII — XIV ст. былі перыядам сінтэзу беларускіх і літоўскіх грамадзкіх дачыненьняў¹. Асноўную масу фэадалаў складалі на тэрыторыі беларускіх зямель нашчадкі ўдзельных князёў — Полацкага, Тураўскага і Смаленскага, баяраў і дружыннікаў. Да іх у XIV ст. далучыліся літоўскія (а ў XV ст. і жамойцкія) нобілі і дружыннікі. Некаторая частка апошніх асела ў адміністрацыйных цэнтрах на тэрыторыі Беларусі і атрымала тут зямельныя валоданьні².

Усе ўладальнікі маёнткаў абавязаны былі выконваць вайсковую ("земскую") службу. Гэтую павіннасць выконвалі фэадалы (князі, баяры, шляхта) асабіста і разам са сваімі васаламі — вайсковымі слугамі, таксама фэадаламі (баярамі, шляхтаю), якія знаходзіліся на службе сваіх сенэраў і атрымлівалі ад іх зямлю за вайсковую службу. Земская вайсковая служба, заснаваная на землеўладанні, была абавязковаю дзеля ўсіх фэадалаў земляўласнікаў на земскім праве³.

Пра існаваньне розных групаў унутры пануючага ў дзяржаве стану нагадваюць вялікакняскія прывілеі (граматы), дагаворныя граматы і іншыя афіцыйныя дакументы. Гэтак, у прывілеі Ягайлы 1387 году названы толькі "рыцары, або баяры"⁴. А ўжо ў Гарадзельскім прывілеі 1413 году ў лацінскім тэксьце нагадваюцца "бароны, нобілі і баяры", што адпавядала назвам, якія ўваходзілі ва ўжытак у гэты час — "паны" і "знатныя (значныя) баяры" (у тэксьце дакумента "бароны" і "нобілі") ў адрозьненні ад асноўнае масы баяраў.

Прывілей 1432 г. пералічвае катэгорыі фэадалаў — "князі, нобілі і баяры"⁵. Гэтыя катэгорыі паўтараюцца і ў наступных прывілеях да часу Статута Вялікага княства Літоўскага 1529 г. ўключна⁶.

Структура стану фэадалаў у перыяд яго фармаваньня была заснаваная на гэрархічнае аснове, у значнай ступені на васальных дачыненьнях, на гэрархічнае сістэме зямельнае ўласнасьці.

Верхавіну яго складалі князі і значныя баяры (паны); яны вылучыліся з агульнае масы фэадалаў, як з прычыны свайго эканамічнага, гэтак і палітычнага становішча ў дзяржаве.

На працягу XIV — XVI стст. у Беларуска-Літоўскім гаспадарстве праходзіў працэс афармленьня стану фэадалаў, атрымання ім прывілеяў і канстытуаваньня складу.

Ва ўмовах дзяржаўных саюзаў (уній) з Польшчаю (ад 1385 г.) гэты працэс ішоў пад уплывам ужо юрыдычна аформленага ў Кароне да канца XIV ст. шляхецкага стану. Шляхта ў Польшчы была адзіным і раўнапраўным з пункту гледжаньня прывілеяў і ільгот пануючым станам, хоць і ў складзе яго існавалі розныя групы. Першым крокам дарэцэпцыі (пераймання) правоў польскае шляхты быў прывілей Польскага караля й Вялікага князя Літоўскага й Рускага Уладзіслава (Ягайлы) 1387 г., у якім гаварылася аб праве баяраў-каталікоў на спадчыну маёнткаў і аб адзінстве судовае ўлады паводле ўзору Каралеўства Польскага.

Сеймавая шляхта.
З малюнка XIX ст.

Яшчэ больш выразна пра шляхецкія правы гаворыцца ў Гара-дзельскім прывілеі 1413 г. У гэты акт Кароль Ягайла й Вялікі князь Літоўскі й Рускі Вітаўт уключылі прывілеі, які замацоўваў станава-палітычныя правы паноў і баяраў-каталікоў, якія атрымалі пацярверджаньне права атрымліваць у спадчыну маёнткі й распараджацца імі (са згоды Вялікага князя). Панам і баярам-каталікам было дадзена права займаць вышэйшыя адміністрацыйныя пасады (ваяводаў і кашталянаў Віленскіх і Троцкіх). З мэтай ўмацаваньня дзяржаўнае вуніі паміж Польшчаю і Беларуска-Літоўскаю дзяржаваю 47 фэадалаў прынялі гэрбы польскае шляхты й уступілі зь імі ў гэрбавае брацтва.

Але ўжо прывілей 1432 і 1434 гг. пашырылі правы паноў і шляхты каталіцкага веравызнаньня на князёў і баяраў праваслаўнага веравызнаньня беларускіх і ўкраінскіх зямель Беларуска-Літоўскага гаспадарства. Гэтым князям і баярам надавалася права прасьць літоўскіх баяраў-каталікоў атрымаць гэрбы й прывілеі, якія мела шляхта, ужо прынятая ў польскае гэрбавае брацтва.

Гэтыя шляхецкія правы былі зацьверджаны агульназемскім прывілеям (граматаю) 1447 г. ўсім фэадалам Беларуска-Літоўскага гаспадарства. Гэты прывілей дапаўняў ранейшыя ільготы й прывілеі фэадалам, ім гарантавалася права валоданьня маёнткамі. Вялікі князь Казімер зрабіў ім новыя саступкі, перадаўшы ўладальнікам маёнткаў права, якое раней мела дзяржава — судзіць насельнікаў гэтых маёнткаў, у склад якіх уваходзілі ня толькі залежныя ад фэадалаў сяляне, але й мяшчане, жыхары прыватнаўласніцкіх гарадоў і мястэчкаў. У выніку гэтага — па сутнасьці юрыдыч-

най рэформы — прыкладна палова сельскага насельніцтва дзяржавы была перададзена пад уладу фэадалаў-земляўладальнікаў¹².

Стан фэадалаў складаўся зь некалькіх групаў. У XIV--XV стст. найвышэйшай групай былі князі, якія пры пераліку розных групаў фэадалаў у дзяржаўных актах таго часу звычайна ўзгадваюцца на першым месцы¹³. Гэта былі прадстаўнікі вялікакняскай дынастыі Гедымінавічаў, нашчадкі Рурыкавічаў і былых літоўскіх уладальніцкіх сем'яў, тытуляваныя выхадцы з Маскоўскага, Цьвярскага й іншых княстваў Русі, а таксама нашчадкі ханаў і вышэйшых фэадалаў з Залатой Арды, пазьней з Крымскага ханства.

Становішча князёў у гэты перыяд істотна зьменьвалася. У канцы XIV — першай чвэрці XV ст. практычна былі пазбаўлены сваёй улады князі пануючай дынастыі Гедымінавічаў, якія сядзелі ў сваіх удзельных княствах, а на іх месца пасаджаны вялікакняскія намесьнікі. У тых тэрытар'яльных княствах, што яшчэ засталіся, адбываўся працэс раздрабленьня. Частка князёў у XV ст. ператварылася ў сярэдніх або нават у дробных земляўладальнікаў-вотчыньнікаў, а некаторыя трапілі ў васальную залежнасьць ад іншых князёў ці баяраў (гэтак званыя служылыя княжаты).

Але да XVI ст. яшчэ захаваліся княствы з унутраным кіраваньнем, у якое вялікакняская ўлада ня ўмешвалася. Гэтакія княствы, як Слуцкае, Клецкае й Мсьціслаўскае на тэрыторыі Віленскага ваяводства, Кобрынскае, Гарадзецкае, Пінскае і Тураўскае на тэрыторыі Троцкага ваяводства, складалі адасобленьня ад агульнадзяржаўнай тэрыторыі судова-адміністрацыйныя акругі зь незалежным ад ваяводаў кіраваньнем. Але князі, уладальнікі гэтых княстваў, падпарадкоўваліся ваяводам у вайсковых адносінах, выходзілі ў паход са сваімі апалчэньнямі ў складзе агульнага рушэньня ваяводства¹⁴.

Такім чынам, ужо ў XV ст. ў Вялікім княстве Літоўскім існавалі дзьве групы князёў:

1) князі, якія захавалі свае вотчыны-ўдзелы (яны запрашаліся на соймы асобнымі лістамі Вялікага князя);

2) князі, якія зьнізіліся да агульнага становішча баяраў¹⁵.

Увогуле, князі, пачынаючы ад прывілея 1434 г., узгадваюцца ва ўсіх дзяржаўных актах разам зь іншымі групамі фэадалаў¹⁶, што паказвае на працэс паступовага зьліцьця й юрыдычнага ўраўнаваньня зь іншымі пласамі пануючага стану. Пры гэтым бліжэй за ўсіх князі-вотчыньнікі былі да вышэйшага разраду баярства — да паноў. Гэта адзначана ў попісах войска Вялікага княства Літоўскага 1529 і 1565 — 1567 гг.

Князі ўраўняліся зь іншымі фэадаламі ў прававых адносінах пасля павятовай рэформы 1565-66 гг. і ўжо канчаткова актам Люблінскае вуніі 1569 г., калі буйныя князі ўжо не атрымлівалі асобных запрашэньняў на сойм або ўвайшлі ў склад сенату Рэчы Паспалітай¹⁷. Пасля Люблінскае вуніі ўсе прадстаўнікі фэадальнага стану (тытуляваныя і нетытуляваныя) лічыліся раўнапраўнымі шляхцічамі.

Другой групай стану фэадалаў былі "паны", або значныя (знатныя) баяры. Гэтая назва ўсталявалася ў мове актавых матар'ялаў ад сярэдзіны XV

ст.¹⁸, хоць раўназначная лацінская назва "бароны" выступае ў граматах значна раней¹⁹. Па паходжанні гэта былі нашчадкі беларускіх і літоўскіх значных ("старэйшых") баяраў, якія атрымалі ад вялікакняскае ўлады буйныя зямельныя валоданні і зь цягам часу павялічылі іх. Зямельныя маёнткі належалі ім на аснове вотчыннага права — "с полным правом и панством", як і князям²⁰.

У XVI ст. у асяродзьдзі саміх паноў існавалі адрозненні ў маёмасным становішчы і палітычным значэнні розных груп. Гэта адбілася на тэрміналогіі. Гэтак, у статутах Вялікага княства Літоўскага і іншых актах называюцца Паны-рада духоўныя і сьвецкія, панове харугоўныя і проста паны (паняты)²¹. Асабліва выразна гэтая градацыя адлюстравана ў попісах войска Вялікага княства Літоўскага.

Першая група паноў самая вышэйшая, гэта найбольш буйныя земляўладальнікі, якія, акрамя таго, удзельнічалі ў вялікакняскай радзе. Другую групу складалі буйныя земляўладальнікі, якія выступалі на вайну ня ў складзе павятовай шляхты, а асобна са сваімі атрадамі, пад сваім сыцягам (харугваю)²². Прадстаўнікі гэтых дзвюх катэгорыяў да сярэдзіны XVI ст. не падлягалі юрысдыкцыі звычайнай павятовай улады, а па важных справах судзіліся ў гаспадарскім (вялікакняскім) судзе з удзелам паноў-рады (або гаспадарскімі камісарамі, якіх накіроўваў на месцы Вялікі князь)²³. Урэшце, паняты былі ніжэйшай катэгорыяй групы паноў, якія ўсё ж такі ўзвышаліся над сярэднім баярствам. Яны складалі асобную харугву ў войску — "дворную"²⁴.

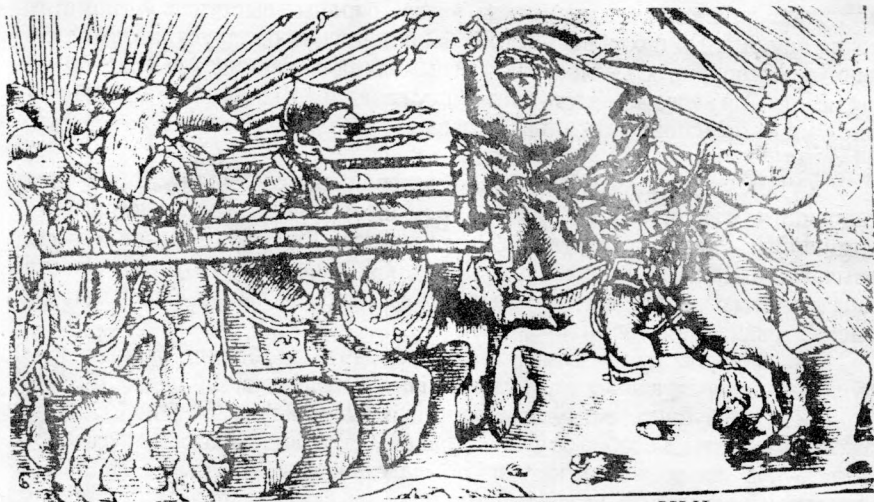
Палітычныя правы паноў не былі спадчыннымі. Калі пан пазбаўляўся сваіх маёнткаў, ён зьніжаўся да становішча звычайнага баярына²⁵.

На самой справе, у другой палове XV ст. вышэйшы пляст земляўладальнікаў-фэадалаў (паны-рада і княжаты) склаў адзіную вялікую магнацкую групу вярхоў стану, з адзінымі станаўымі інтарэсамі, незалежна ад этнічнага, ралігійнага або іншага паходжаньня. Становішча і вага кожнай магнацкай сям'і перад усім залежала ад яе матар'яльнае, эканамічнае ці вайсковае моцы. Вялікія князі падзялялі з магнатамі сваю ўладу, бо бязь іх падтрымкі не маглі вырашыць асноўныя палітычныя задачы дзяржавы²⁶.

Асноўная маса фэадалаў — сярэднія і дробныя земляўласьнікі называліся ў XIV — XV стст. і ў першай чвэрці XVI ст. баярамі²⁷. Пачынаючы з Гарадзельскага прывілея 1413 г., каб вызначыць у актах стан фэадалаў, разам з назвай "баяры" ўсе часцей ужываецца назва "баяры-шляхта" або "шляхта" (паводле польскага ўзору).

У XV — XVI стст. у Берасьцейскай зямлі, Падляшшы і на Валыні фэадалы таксама мелі назву зямiane, што тлумачыцца як ужываньнем польскае тэрміналогіі, гэтак і перасяленьнем некаторае часткі польскіх фэадалаў на гэтыя тэрыторыі²⁸. У Статуце Вялікага княства Літоўскага 1529 года назва "зямiанiн" ужываецца для вызначэння прадстаўнікоў фэадальнага стану ўвогуле²⁹.

На самай ніжэйшай прыступцы шляхецкага стану знаходзілася дробная шляхта, якая мела невялікія ўчасткі зямлі. Частка дробнае шляхты зна-

Бітва ліцьвінаў з крымчакамі. Гравюра XVI ст.

ходзілася ў васальных адносінах з князямі, панамі й буйною шляхтаю³⁰. Большасць жа баяраў была васаламі гаспадара — Вялікага князя³¹.

Значнаю была колькасць баяраў-шляхты, якая мела па некалькі фэадальна-залежных ад іх сялянаў, а часта навогул ня мела сялянаў. Гэта, пагодле тэрміналогіі пісаў войска Вялікага княства Літоўскага, "конные бояре, которые людей не мають", "пешая шляхта"³². Гэта ўжо былі самыя нізкі фэадальнага стану. Пры раздрабненні сваіх зямельных участкаў паміж сынамі, а потым унукамі й г.н., калі йшоў натуральны рост баярскіх сем'яў, яны паступова пазбаўляліся сваіх малалікіх падданных. У гэтую ж групу ўваходзілі й тыя баяры, якія адразу атрымовалі за службу зямельныя ўчасткі з правам асаджваць сялянаў, але па нейкіх прычынах ня здолелі зрабіць гэтага.

У першай палове XVI ст. для акрэслівання фэадалаў усё часцей ужываюцца назвы "шляхта", "баяры-шляхта", "паны-баяры", "зямяне", нават "паны-баяры панцырныя", "шляхта панцырная" (у другой палове XVI ст. у Давыдгарадоцкім маёнтку Радзівілаў), "паны баяры конныя панцырныя" (у Копыскім маёнтку Радзівілаў). Гэтакія баяры мелі па некалькі сялянаў, як гэта было ў Копыскім і Нясвіжскім маёнтках Радзівілаў³³.

Статут Вялікага княства Літоўскага 1529 г. адлюстравяў тую гэрархічную структуру, якую ў той час мела фэадальнае саслоўе:

- 1) духоўныя фэадалы;
- 2) князі, княжаты;
- 3) паны, паны харугоўныя;
- 4) шляхта, зямяне, баяры³⁴.

У XV — XVI стст. існавала значная па колькасці група вайскова-служылага насельніцтва, якая з'яўлялася прамежкаваю і пераходнаю паміж фэа-

даламі й сялянамі. У склад яе ўваходзілі ня толькі нашчадкі дробных беларускіх і літоўскіх баяраў і дружыннікаў, якія не ўвайшлі ў стан фэадалаў, але й верхавінная група сялянства (сяляне-слугі).

Вайскова-служылыя людзі прыямлі ўдзел у войнах Беларуска-Літоўскага гаспадарства ня толькі ў атрадах паноў, але часам і самастойна, конна й са зброяй, нароўні з шляхцічамі. Гэтак, у 1528 г. у Беларуска-Літоўскім войску было адзначана 10 баяраў путных і адзін конюх з Жалудка, двое "слуг путных, што людзей не маюць" з Рагачова, 34 сакольнікі замку Наваградзкага, 11 наваградзкіх садоўнікаў, 4 кухары, 1 псар і нават 1 наваградзкі лазебнік. У 1567 г. у войску запісаныя 7 слугаў путных самілішскіх з Троцкага павету³⁵ (потым нашчадкі гэтых путных слуг лічыліся шляхтаю)³⁶. Усе гэтыя вайскова-служылыя людзі разам з баярамі-шляхтаю выступалі ў паход, як гаворыцца ў пастанове сойму — "с ыменей своих"³⁷. У гэтым выпадку нават адсутнічае заўвага, што ў гэтых вайсковых-служылых людзей не было сялянаў. Паміж дробнымі фэадаламі й вышэйшай групай вайскова-служылых сялян у XVI ст. не заўсёды можна прывесці выразную мяжу³⁸.

Разам з баярамі-шляхтаю назва "баяры путныя" ўжывалася для вызначэння й прадстаўнікоў вышэйшай групы вайскова-служылых людзей. Гэтая тэрміналагічная невыразнасць адлюстроўвала тую пераходную ступень, якую ў эканамічных і сацыяльных адносінах займалі вайскова-служылыя людзі паміж фэадаламі й сялянамі³⁹.

Больш таго, вайскова-служылыя, якія зьяўляліся выхадцамі з сялянаў, часам і самі мелі сваіх залежных сялянаў. Гэтак, у 1552 годзе ў Полацкай зямлі ў маёнтках "шляхты полацкай", як адзначана ў рэвізіі 1552 году, жылі баяры, слугі, "слуги путные", "слуги домовые", якія выконвалі вайсковую службу ў атрадах шляхцічаў — сваіх паноў. У часткі зь іх былі свае "отчизные" сяляне й агароднікі (ніжэйшая група сельскага насельніцтва). Некаторыя са згаданых вайскова-служылых людзей валодалі значнай колькасцю сялян (нават болей, чым у дробнае шляхты). Гэтак, у "человека путеного" Міхайлы Болатава на "отчизной земле" было 15 сялянскіх "дымов" (гаспадарак)⁴⁰.

Нашчадкі полацкіх панцырных і путных баяраў і слугаў захавалі свае прывілеі да канца XVIII ст., а нязначнай частцы іх у Расеі было прызнана дваранства⁴¹. Аналагічным было становішча віцебскіх панцырных баяраў⁴².

Не заўсёды можна было правесці й выразную мяжу паміж баярамі й мяшчанамі, якія валодалі маёнткамі паводля земскага права (гэткімі, напрыклад, былі конныя віцебскія мяшчане)⁴³.

Вайскова-служылыя сяляне намагаліся перайсці ў шэрагі саслоўя фэадалаў, і часта ім гэтае ўдавалася зрабіць. Былі выпадкі, калі баяры-фэадалы, якія не маглі выконваць павіннасці, звязаныя з вайсковаю службаю, апускаліся ў шэрагі залежнага сялянства. У асобных, рэдкіх выпадках у склад шляхты пераходзілі й прадстаўнікі вольных незапрыгоненых сялянаў — "людей похожих"⁴⁴.

Усе вайскова-служылыя людзі Беларуска-Літоўскае дзяржавы былі блізкімі да становішча заходнеэўрапейскіх васалаў больш ранейшага перы-

яду. На Беларусі й Ліцьве мелася асноўная прыкмета васалітэту: пазямельныя адносіны паміж Вялікім князем або буйным фэадалам і вайскова-служылымі людзьмі, яны былі заснаваныя на спадчынным валоданні ўчасткамі зямлі, абумоўленым выкананьнем пэўных, у васноўным вайсковых, павіннасьцяў.

Першы этап утварэньня ў Вялікім княстве Літоўскім фэадалаў як замкнёнага прывілеяванага стану вызначыўся выдзяленьнем самастойнае катэгорыі вайсковых слугаў, што завяршылася ў другой чвэрці XV ст.⁴⁵

Ад першай чвэрці XVI ст. прымаюцца меры, каб адмежаваць шляхецкі стан. Фэадальнае заканадаўства Вялікага княства Літоўскага замацоўвае й пашырае нададзеныя вялікакняскаю ўладаю ў канцы XIV—XV стст. шляхецкія правы ў Статутах Вялікага княства Літоўскага 1529 і 1566 гг. і ў шэрагу прывілеяў.

Але гэты працэс усё ж зацягнуўся на дзесяцігодзьдзі. З канца XV ст. частымі сталіся судовыя справы аб доказе належнасці да шляхецкага стану са спасылкаю на сьведчаньні родзічаў і суседзяў⁴⁶. Але ў заканадаўстве не было пэўнай дакладнасьці ў гэтым пытаньні. Гэта вымусіла Гаспадара й паноў-раду правесці ў 1522 г. на Віленскім сойме адпаведны закон — "устава о выводе шляхетства за примовою". Для доказу шляхецтва чалавек, якога абвінавацілі ў тым, што ён ня шляхціч, павінен быў прадставіць суду двух шляхцічаў — сваякоў па дзеду і прадзеду (па бацькаўскай лініі — "па мячы"), якія мусілі прысягнуць, што ён іх родзіч і шляхціч. Ён меў права таксама замест прысягі сваякоў прадставіць суду старажытныя граматы пра шляхецтва сваіх продкаў, нададзеныя вялікімі князямі Вітаўтам, Жыгімонтам ці Казімерам або "некаторымі панамі-радой", у якіх яго продкаў або яго называлі баярынам⁴⁷.

Попіс войска Вялікага Княства Літоўскага 1528 г. вызначыў асобаў, якія належалі да шляхецкага стану й выконвалі вайсковую службу. Потым, на працягу дзесяцігодзьдзяў і стагодзьдзяў, шляхцічы шмат разоў спасылаліся на яго, каб даказаць сваё (ці сваіх продкаў) шляхецтва⁴⁸.

Чарговым абмежаваньнем доступу ў фэадальны стан была "устава" дзяржаўцам і ўраднікам гаспадарскіх двароў Віленскага і Троцкага паветаў 1529 г., у якой дзяржаўным чыноўнікам у вялікакняскіх маёнтках было прапанавана перавесці пунных баяраў з вайскавай службы на паншчыну й аброк⁴⁹. Аналягічная "ўстава" была выдадзена дзяржаўцам і цівунам Жамойцкай зямлі⁵⁰. Граматы ("уставы") 1529 г. ў значнай ступені абмяжоўвалі пераход у шляхецкі стан прадстаўнікоў вышэйшай катэгорыі сялянаў. На прыватнаўладальніцкія маёнткі дзеянне гэтых граматаў не распаўсюджвалася. Абмежаваньні не распаўсюджваліся таксама й на цэлы шэраг земляў Вялікага Княства Літоўскага.

У Статут 1529 г. былі ўключаны тры артыкулы аб доказе шляхецтва, з якіх галоўны (артыкул 11 разьдзела III "О звод шляхетства") ўстанаўляў парадак доказу. Шляхціч выстаўляў сьведкамі двух шляхцічаў, сваякоў з боку бацькі й маці, або (калі род спыніўся) сьведкамі былі навакольныя баяры-шляхта. Для імпізаемцаў трэба было прадставіць афіцыйныя дакументы з роднае краіны⁵¹.

Першы Статут адрозніваў баяраў-шляхту, падданных вялікага князя, якія карысталіся ўсімі грамадзянскімі й палітычнымі правамі пануючага стану, землеўласнікаў, якія валодалі сялянамі, і баяраў-слугаў, падпарадкаваных фэадалам, якія ўжо не належалі да пануючага саслоўя і якіх выстаўляў у поход іх пан прапарцыянальна колькасці фэадальна-залежных сялянаў у ягоных маёнтках⁵².

Валочная памера і ўстава на валокі 1557 г. ў дзяржаўных маёнтках таксама замацавала адмежаваньне шляхецкага стану ад вышэйшае катэгорыі сялянаў. "Отмена" за ўзятую зямлю давалася толькі баярам-шляхце, а не сялянам. Вялікі князь выходзіў з прынцыпу: "кметь и вся его мастьность наша есть". У гаспадарскіх валасьцях ужо даволі выразна была праведзена мяжа паміж фэадаламі й сялянамі-слугамі⁵³.

Далейшая дыфэрэнцыяцыя шляхецкага стану знайшла сваё адлюстраваньне ў адпаведных артыкулах Статута Вялікага Княства Літоўскага 1566 г., больш пашыраных і дакладных, чым у Першым Статуце. Падкрэсьлівалася выключнае права шляхты на шляхецкія маёнткі й адзначалася, што наданьне шляхецтва зьяўляецца выключным выпадкам⁵⁴.

Адмежаваньне шляхецкага стану ад іншых сацыяльных групаў аднак не перашкаджала доступу ў склад яго асобным людзям і сям'ям. Але да сярэдзіны XVI ст. такі доступ робіцца магчымым шляхам спецыяльных наданьняў шляхецтва вайскова-служылым людзям, у тым ліку і зь сялянаў з боку Вялікага князя або гэтмана (на полі бітвы, з наступным зацьверджаньнем Вялікім князем). Выпадкі наданьня шляхецтва не былі ў сярэдзіне XVI ст. рэдкімі. Кожны раз у гэтым выпадку надаваўся прывілей на шляхецтва й герб⁵⁵. Аднак гэты абмежаваны й рэгуляваны вярхоўнаю уладаю прыток у шляхецкае саслоўе асобных элементаў зь іншых сацыяльных катэгорыяў паказвае, што адмежаваньне фэадалаў ад іншых станаў і груп узмацнілася.

Статут 1529 г., акрамя артыкулаў аб прывілеях шляхты, аб яе зямельных правах і аб парадку доказу шляхецтва, вызначыў вельмі высокую галаўшчыну за ненаўмыснае забойства шляхціча шляхцічам — 100 коп грошаў літоўскіх (у пяць разоў больш за галаўшчыну путнага слугі) й 100 копаў штрафу ў скарб вялікага князя⁵⁶. Ён у Статуце 1529 г. гарантаваў шляхце, што "не шляхту над шляхту не маем павышати, але всю шляхту заховати в их почитivosti"⁵⁷.

Акрамя артыкулаў пра шляхецкае павятовае самакіраваньне й пра ранейшыя прывілеі, у Статуце 1566 г. падкрэсьлівалася, што вайсковая служба зьяўляецца ганаровым абавязкам шляхцічаў, а заняткі рамяством і гандлем ганьбяць іх. У асобным артыкуле гаварылася, што шляхціч, які пераехаў у горад і "торг меский ведучи або пынк в дому маючы або ремесло робечы" часова пазбаўляўся шляхецкіх правоў. Але дзеці такога шляхціча мелі права вярнуцца да "рыцарских дел" з поўным захаваньнем ім шляхецкіх правоў⁵⁸.

У асяродзьдзі самога саслоўя фэадалаў існавалі ўнутраныя суцярэчнасьці паміж магнатамі й асноўнаю масаю шляхты. Яны былі выкліканы незадавальненьнем шырокае масы шляхты палітычным панаваньнем фэа-

дальнай знаці. Чым далей ішоў працэс афармлення шляхецкага стану, тым больш рапуча беларуская, літоўская і ўкраінская шляхта пачала выстаўляць палітычныя патрабаванні аб ураўнаванні сваіх правоў з правамі фэадальнае знаці.

У пэўнае ступені прыкладам для шляхты Беларуска-Літоўскага гаспадарства была польская шляхта, якая ад 1505 года трымала ў сваіх руках усё законодаўства краіны⁵⁹. Аднак шляхце Беларусі, Украіны і Літвы прыйшлося доўгі час дабівацца аналагічных правоў. Першым буйным поспехам тутэйшае шляхты ў гэтай справе з'явіўся яе пашырэнне ўдзелу ў вялікім вальным сойме (на пачатку XVI ст.). Гэта было выклікана палітыкаю вялікакняскае ўлады, якая намагалася абанірацца на шырокія колы фэадалаў у правядзенні сваёй знешняй і ўнутранай, асабліва фінансаванай, палітыкі⁶⁰. Тым ня менш фэадальная знаць не здавала сваіх пазіцый.

Яшчэ ў сярэдзіне XVI ст. беларуская і літоўская шляхта не заўсёды магла карыстацца на практыцы ўсімі прывілеямі пануючага стану. Больш таго, дробная шляхта часта падвяргалася ўціску з боку прадстаўнікоў вялікакняскае адміністрацыі — старастаў і буйных фэадалаў. Так, на Люблінскім сойме 1569 г. паслы скардзіліся на старастаў, якія прымушалі шляхту, якая мела толькі адзін абавязак — хадзіць на вайну або сьцерагчы замкі, выконваць простую работу: паліць печы, секчы дровы і насіць ваду⁶¹. Шляхта, якая жыла ў маёнтках магнатаў і служыла ім, была ім жа падсудна. Праўда, шляхціч меў права апеляваць на рашэнне замкавага магнатаўскага суда ў дзяржаўным гродзкім судзе⁶².

Толькі ў сярэдзіне XVI ст. становішча шляхты Беларусі і Літвы пачало сур'ёзна змяняцца. Рэформа судовых органаў, якія цяпер выбіраліся ў паведах самою шляхтаю, усё большы ўплыў павятовых соймаў, паслы якіх выбіраліся ў паведах усёю шляхтаю, узмацненне значэння соймаў ў палітычным жыцці Беларуска-Літоўскага гаспадарства, кваліфікацыя фэадальнага права (Статуты Вялікага княства Літоўскага) — усё гэта было накіравана на ўзвышэнне палітычнае ролі шляхты, якая на тым этапе сталася саюзніцай вярхоўнае, вялікакняскае ўлады ў барацьбе супроць буйной фэадальнай знаці. Гэты саюз атрымаў сваё адлюстраванне ў прывілеі вялікага князя Жыгімонта Аўгуста 1547 г., паводле якога прызнаваліся вольнасці "панов-рад обога стана, духовного и светского, римского и греческого, княжат, панят и всего рыцарства"⁶³.

У 1563 г. Жыгімонт Аўгуст выдаў прывілей, які канчаткова скасаваў архаічныя артыкулы Гарадзельскага прывілея (якія, дарэчы, даўно ўжо не выконваліся) аб прадастаўленні ўдзельных у дзяржаве пасада Віленскага ваяводы і кашталяна, а таксама Троцкага ваяводы і кашталяна каталікам. Правы каталіцкае і праваслаўнае шляхты былі цалкам і канчаткова ўраўнаваны⁶⁴. Люблінская унія 1569 года, якая стварыла федэратыўную дзяржаву Рэч Паспалітую і супроць якой спачатку выступілі магнаты Беларусі і Літвы, была яшчэ адным крокам наперад на шляху ўмацавання палітычных пазіцый шляхты ў Вялікім княстве Літоўскім.

1. Пашуто В.Т. Образование Литовского государства. — М., 1959. — С. 303.
2. Пресняков А.Е. Лекции по русской истории. — М., 1939. — Т. 2. — Вып. 1 — С. 110-4.
3. Довнар-Запольский М. Государственное хозяйство Великого княжества Литовского при Ягеллонах. — Киев, 1901 — Т. I — С. 585.
4. ZPL. — Poznan, 1841. — S. 1.
5. Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia. — Cracoviae, 1894. — Т. XIV. — Р. 523.
6. ZPL., s. 28, 58, 95-7.
7. Bardach J. Historia państwa i prawa Polski — W-wa, 1973. — Т. 1. — S. 419-26.
8. ZPL, s. 1, 2.
9. Tamże, s. 16-8.
10. Monumenta, p. 523, 524, 529-31; Любавский М. Литовско-русский сейм. — М., 1900. — С. 75-6, 81-2; Любавский М. К вопросу об ограничении политических прав православных князей, панов и шляхты в Великом княжестве Литовском до Люблинской унии // Сборник статей, посвященных Василию Осиповичу Ключевскому. — М., 1909. — С. 2, 6, 17.
11. Любавский М.К. Очерк истории Литовско-Русского государства до Люблинской унии включительно. — М., 1915. — С. 77-8, 325-8.
12. Там же, с. 78.
13. Monumenta, p. 523, 530; ГВДМ. — Мн., 1936. — Т. I. — С. 216, 218, 220, 226, 227, 231, 243.
14. Леонтович Ф.И. Правоспособность литовско-русской шляхты // ЖМНП. — 1908. — Июль. — С. 39-43; Пресняков, с. 112, 119.
15. Лаппо И.И. Великое княжество Литовское за время от заключения Люблинской унии до смерти Стефана Батория (1569-1586). — СПб., 1901. — Т. 1. — С. 256.
16. ГВДМ, с. 216.
17. Лаппо И.И. Великое княжество Литовское ..., с. 261-2.
18. ZPL, s. 28-34.
19. Tamże, s. 3.
20. Любавский М.К. Очерк истории ..., с. 133.
21. Леонтович Ф.И. Правоспособность ..., с. 45-6.
22. Там же, с. 46.
23. Пресняков, с. 207-8.
24. ГВДМ, с. 283.
25. Леонтович Ф.И. Правоспособность..., с. 47.
26. Любавский М. Литовско-русский сейм, с. 361-2; Пресняков, с. 209.
27. Леонтович Ф.И. Бояре и служилые люди в Литовско-Русском государстве // ЖМНП. — 1907. — Май — С. 223-7, 261.
28. Любавский М. Областное деление и местное управление Литовско-Русского государства ко времени издания первого Литовского Статута. — М., 1892. — С. 543-4.

29. Статут Великого княжества Литовского 1529 года. — Мн., 1960. — С. 44 и последующие.
30. Любавский М.К. Литовско - Русский сейм, с. 101, 762; Любавский М.К. Очерк истории., с. 140-1.
31. Пичета В.И. Белоруссия и Литва XV-XVI вв. — М., 1961. — С. 196.
32. Литовская метрика. Отд. 1, Ч. 3: Книга публичных дел. — Пг., 1915. — Стб. 26-32, 35, 38, 39 и др., стб. 593, 602, 673, 712, 794 и др. — (РИБ; Т. XXXIII).
33. Грицкевич А.П. Сельское население по Литовскому статуту 1566г. // Вопросы истории: Тезисы докладов XII конференции молодых ученых Белорусской ССР. — Мн., 1969. — С. 127.
34. Лазутка С.А. Литовский Статут — феодальный кодекс Великого княжества Литовского. — Вильнюс, 1978. — С. 114-29.
35. Грицкевич А.П. Сельское население., с. 126.
36. Romer K. Rycerstwo wiejskie w okolicach Trok. Bojarzy Somilscy, 1475-1575 // Z ziemi pagorkow leśnych, z ziemi lak zielonych: Książka zbiorowa poświęcona pamięci A. Mickiewicza w stuletnia rocznice jego urodzin. 1798-1898. — W-wa, 1899. — S. 132-65.
37. Литовская метрика, с. 1.
38. Грицкевич А.П. Хозяйственное и правовое положение военно-служилого населения в Случком княжестве в XVI-XVIII вв. // ЕАИ 1962. — Мн., 1964. — С. 242-6.
39. История Белорусской ССР. — Мн., 1972. — Т. 1. — С. 195.
40. Лаппо И.И. Полоцкая ревизия 1552 года. — М., 1905. — С. 54.
41. Без-Корнилович М.О. Исторические сведения о примечательнейших местах в Белоруссии. — СПб., 1855. — С. 259-61.
42. Сементовский А. Историческая записка о панцирных боях // Памятная книжка виленского генерал-губернаторства на 1868 год. — СПб., 1868. — С. 43-59.
43. Лаппо И. К истории сословного строя Великого княжества Литовского. Конные мещане витебские в XVI столетии // Сборник статей, посвященных В.О. Ключевскому. — М., 1909. — С. 254-76.
44. Любавский М. Литовско-русский сейм, с.434-6; Довнар-Запольский, с.644-6; Kutrzeba S. Historia ustroju Polski w zarysie. — Lwow, 1921. — Т.2. — S.40, 55, 62.
45. Gudavichus E. Slektu atskyrimas nuo bajoru Lietuvoje XVI a. (2. Del XVI a. privilegijuotuju "neprivilegijuotuju" bajoru) // Lietuvos TSR Mokslo akademijos darbai. — 1975. — A serija. — Т. 3(52). — S. 65-74.
46. Любавский М. Литовско-русский сейм, с.436-9.
47. Там же, с. 439-40.
48. Kutrzeba, s. 41.
49. АЗР. — СПб., 1848. — Т.2. — С.195-9.
50. Там же, с.199-203.
51. Статут Великого княжества Литовского 1529 года, с.50.

52. Юрчинис Ю.М. Бояре и шляхта в Литовском государстве // Восточная Европа в древности и средневековье. — М., 1978. — С. 129-30.
53. Любавский М. Литовско-русский сейм, с.448-51.
54. Статут Великого княжества Литовского 1566 года, — М., 1855. — С. 50-4.
55. Любавский М. Литовско-русский сейм, с. 454-62.
56. Статут Великого княжества Литовского 1529 года, с.91.
57. Там же, с.50.
58. Статут Великого княжества Литовского 1566 года. — М., 1855. — С.52.
59. Любавский М. Очерк истории., с.217-8.
60. Пичета В.И. Литовско-польские унии и отношение к ним литовско-русской шляхты // Пичета В.И. Белоруссия и Литва XV-XVI вв. — М, 1961. — С.541.
61. Jaroszewicz I. Obraz Litwy pod wzgledem jej cywilizacji od czasow najdawniejszych do konca wieku XVIII. — Wilno, 1844. — Czesc II. — S.55.
62. Tamze, s.164 ; Malinowski M. O ziemianach podlug dawnych praw litewskich // Teka Wilenska. — 1857. — № 1. — S. 244.
63. ZPL, s. 419.
64. БЭФ. — Мн., 1959. — Т.1. — С.141 - 3.

АНДРУШЭВІЧЫ

(Андрашэвічы, Андрушовічы, Андрушовічы)

ГЭРБУ "ДАЛІВА"

(некаторыя гэральдысты паказваюць гэты род пад гэрбам "Магіла", што, напэўна, выклікана памылкаю, бо ёсць род Андруш-кевічаў гэтага гэрбу).

Першыя звесткі паходзяць з 1488 — Сен-ко Андрушовіч Радунскі цівун. Аляксандар Ягелончык пацвярдзіў ягонаму сыну Мікалаю Сенковічу Андрушэвічу прывілей на зямельнае ўладаньне. У 1522-29 Мікалай чашнік Літоўскі, у 1527 каралеўскі лацінскі пісар, у 1533-40 стараста Мельніцкі.

Сыны Мікалая — Войцех, чашнік Літоўскі (1533) і Мікалай, пісар каралеўскіх Віленскіх двароў (1532). Мікалай Мікалаевіч у 1539-47 дзяржаўца Гожскі й Пэраломскі, у 1542 сакратар у пасольстве Яна Глябовіча да Масквы, з 1544 канюшы дворны Літоўскі. Жанаты быў на Ганьне Мацееўне Пяткевіч (+ < 1566), памёр прыкладна ў 1548. Ён меў двух сыноў Станіслава і Крыштафа, апошні таксама быў канюшым (1566).

Напэўна, братам Мікалая й Войцеха быў Ян — біскуп Кіеўскі (1545—55, 1569, 1591), біскуп Луцкі й Берасьцейскі (1555-65). Уваходзіў у паны-раду, падпісаў агульназемскі прывілей, дадзены Жыгімонтам Аўгустам 7.VI.1563, які канчаткова ўраўняў у правах праваслаўных і каталікоў.

Па некаторых звестках і Ян II біскуп Луцкі таксама быў з роду Андрушэвічаў, памёр у 1499.

АВАК — Вільна, 1895. — Т.XXXII. — С.381-3, 425-7; АВАК — Вільна, 1904. — Т.XXX — С.238; Беларускі архіў. — Мн., 1930. — Т.III — С.30, 36, 42, 46, 260-1, 268, 499, 502, 504; Литовская метрика. Отд. I, Ч.1: Книга судных дел. — Пг., 1903. — Стб.712. — (РИБ; Т.XX); Литовская метрика. Отд. I. Ч.3: Книга публичных дел. — Пг., 1915. — Стб.491 — (РИБ; Т.XXXIII); Boniecki A. Herbarz Polski. — W-wa, 1899. — Т.I — С.38; Kojalowicz W.W. Herbarz rycerstwa W.X. Litewskiego, tak zwany Compendium. — Krakow, 1897. — С.44; Niesiecki K. Herbarz Polski. — Lipsk, 1839. — Т.II. — С.292; PES. — W-wa, 1936. — Т.IV. — С.101; PSB. — Krakow, 1935 — Т.I. — С.97-8.

АНДРУСЕВІЧЫ
(Андрушэвічы, Сыракомля-Андрушэвічы, Андрусэвічы)
ГЭРБУ "СЫРАКОМЛЯ".

Станіслаў Сыракомля-Андрушэвіч, судзьдзя земскі Мазырскі (1637-48), падпісаў элекцыю Яна-Казіміра. Меў сыноў Станіслава, ротмістра Аршанскага і Самуэля, паручніка войска Літоўскага. Сын Станіслава Пётр — таварыш пясчгорскі, возны Наваградскі. Сыны Самуэля — Стафан і Якуб-Эляш, харужы Мазырскі.

З часу акупацыі Рэчы Паспалітай прадстаўнікі роду больш не займалі ніякіх пасадаў, і род паступова гібее, нічым не вылучаючыся зь іншае шляхты.

Прыкладна зь сярэдзіны XVIII ст. форма прозьвішча канчаткова замацоўваецца ў варыянце Андрусэвіч, тадыж перастае ўжывацца і назва гербу як прыdomку.

У 1817, 1832, 1836 і 1858 гадох роду былі пацьверджаны шляхецкія правы ў Менскай губэрні, у 1859 годзе ён быў зацьверджаны ў дваранстве Расейскай імперыі ўказам Сената з аднясеньнем да 6-ай часткі радаводных кнігаў (старажытнае дваранства).

У XVIII — XIX стст. Андрусэвічы шырока рассяліліся па Случчыне й Копыльшчыне, і ёсьць падставы меркаваць, што род ня выгас і да сёньняшняга дня.

НА РБ. — Ф.319, воп. 27, спр. 46: Дело о дворянстве рода Андрусевичей; Boniecki A. Herbarz Polski — W-wa, 1899. — Т.I. — S. 38; Kojalowicz W.W. Herbarz rycerstwa W.X.Litewskiego, tak zwany Compendium. — Krakow, 1897. — S.44.; Niesiecki K. Herberz Polski. — Lipsk, 1839. — Т.II. — S.292.

Усе гэральдысты аб'ядноўваюць гэтых людзёў у вадзін род. Апісваючы Андрушэвічаў гербу "Даліва", Каяловіч прыводзіць няведамага пазь імя харужага Мазырскага, Нясецкі й Банецкі згадваюць Станіслава, Мазырскага судзьдзю й элекцыю Яна-Казіміра. Але на сёняшні дзень дакументальных сьведчаньняў аб адзінстве роду няма.

Уладзіслаў Вяроўкін-Шэлюта.

БЯРНОВІЧЫ (Бітнер-Бярновічы) ГЭРБУ УЛАСНАГА

Бярновічы ў канцы XVIII ст. выводзілі сябе з Прусіі (1560), адкуль перасяліліся ў Інфлянты й ВКЛ.

Ян — маёр войска ВКЛ (1683), стольнік Вендэнскі (1701), у гэтым жа годзе й памёр. Ягоны сын Юры-Вільгельм па сьмерці бацькі па прывілею Аўгуста II пераняў Вендэнскае стольніцтва (1701), у 1704-07 вобэрлейтэнант райтарскага палка. У тастаменьце ад 15.XII.1717 свае дзедзічныя маёнткі Бабоўню й Мардзьвінаўшчыну Слуцкага павету адпісаў сыну Юрыю.

Міхал (* 24.IX.1734; + > 1802), сын Юрыя ў 1745 атрымаў прывілей Аўгуста III Саса на закладаньне мястэчка ў вотчынным маёнтку Бабоўня пад апекаю свайго дзядзькі Міхала Мераеўскага.

Каптуровы су-дзьдзя Наваградзкі, пасол на элекцыйны Сойм (1763). Стара-ста Крэўскі (1764), камісар па люстрацы дымоў у Наваградзкім ваяводзтве й пісар Трыбуналу ВКЛ (1767, 1774). Абозны (1769), падчашы (1780), судзьдзя земскі (1783) Наваградзкі. Камісар Скарбовай камісіі ВКЛ (1780, 1782), пасол Сойму 1788 году. Кавалер ордэнаў сьв. Станіслава (1791); Белага арла (1792). Падкаморы (1792), маршалак (1795-1802) Слуцкі. Рэчаісны стацкі саветнік Расейскае імперыі (1796).

Сарвацы-Станіслаў-Антон (* 14.V.1784; + ≈ 1835), сын Міхала. Уладальнік маёнткаў Бабоўня, Грозава, Рымашы Слуцкага павету. Старшыня Менскага галоўнага і памежнага судоў, старшыня галоўных судоў Менскай губерні, маршалак Слуцкі (1808-11). Кавалер ордэну сьв. Ганны II ступені (1817).

У 1799, 1827, 1833, 1835, 1852 і 1883 гадох роду былі пацьверджаны шляхецкія правы ў Менскай губэрні, а ў 1836 і 1856 гадох ён быў зацьверджаны ў дваранстве Расейскай імперыі указам Сената з аднясьнем да 6-й часткі радаводных кнігаў (старажытнае дваранства).

НА РБ. — Ф. 319, воп. 2, спр. № 135: Дело о дворянстве рода Бярновічей; Список землевладельцев Минской губернии за 1876 год. — Мн., 1877. — С. 9; Список землевладельцев Минской губернии за 1888 год. — Мн., 1889. — С. 4, 380; Boniecki A. Herbarz Polski. — Lipsk, 1839. — Т. II. — С.; PES. — W-wa, 1935. — Т. II. — С. 30-1, 305, — W-wa, 1936, — Т. IV. — С. 168, 199; Stupnicki H. Herbarz Polski i imionopis zasłużonych w Polsce ludzi wszystkich stanów i czosow. — Lwow, 1855. — Т. I. — С. 24, — Lwow, 1859. — Т. 2. — С. 58.

Леанід Акаловіч.

ВІЦЕБСКІЯ І МАГІЛЁўСКІЯ ШЛЯХЕЦКІЯ ДАМЫ, ШТО НЕ БЫЛІ ЗАЦЬВЕРДЖАНЫ У ДВАРАНСТВЕ РАСЕЙСКОЙ ІМПЕРЫІ.

Сёння не йснуе дастаткова выверанай статыстыкі колькасьці шляхецкага стану, а тым больш поўны пералік прозьвішчаў. У Вялікім княстве гэтым асабліва не цікавіліся; што да часоў расейскае акупацыі, то мэты былі іншыя. Там ня дзейнічала "прэзюмпцыя нявіннасьці" ў гэтых дачыненнях, беларускі шляхціч павінен быў даказваць свае паходжаньне, калі жадаў карыстацца правамі вышэйшага стану і быць зацьверджаным у дваранстве Расейскай імперыі.

Калі пасля часу Разбораў стаўленьне новых уладаў было больш лагоднае, ішло зайграваньне, дык па паўстаньні 1831 году ўсё карэнным чынам зьмянілася. Увесь час уводзіліся новыя правілы, удакладненыя абмежаваньні (гэтаму пытаньню з часам будзе прысьвечаны асобны артыкул). І як сьведчаньне — шмат шляхецкіх родаў было не зацьверджана ў дваранстве РІ і адпаведна пазбаўлена сваіх правоў.

Ніжэй друкуем сьпіс зь 90-а незацьверджаных родаў па Магілёўскай і Віцебскай губэрнях. Зьвесткі ўзяты са справаў № 11280 "Сведения о неутверждённых фамилиях, отклонённых герольдией в дворянском достоинстве" і № 11306 "Алфавит фамилиям, непризнанным в дворянстве" вопіса 1 фонда 1297: Канцэлярыя Віцебскага, Магілёўскага і Смаленскага генэрал-губэрнатора Нацыянальнага архіву Беларусі.

Пры параўнаньні справаў высветлілася, што "Алфавит..." мае няпоўныя зьвесткі і ў далейшым ён не скарыстоўваўся. "Сведения..." ўтрымліваюць рашэньні Гэральдыі аб прызнаньні з розных прычынаў па 188-і родах персанальна, зь вясны 1839 па вясну 1841 гадоў. Акрамя таго, справа ўтрымлівае 2 дакументы зь пералічэньнем прозьвішчаў, якія не былі прызнаныя за час да вясны 1839г. — гэтых родаў 111.

Нам было праведзена параўнаньне ўсіх прозьвішчаў са сьпісамі дваран Віцебскай і Магілёўскай губэрні па кнізе: *Spis szlachty wylegitymowanej w guberniach Grodzienskiej, Minskiej, Mohylewskiej, Smolenskiej i Witebskiej.* — Opr. Dumin S. i Gorzynski S. — Warszawa, 1992. Атрымалася, што 84 рода адсутнічаюць навогул; 5 родаў маюць падвоенае прозьвішча, а 1 патроенае, адна частка якіх згадваецца ў сьпісе, але сьцьвердзіць тоеснасьць родаў мы ня можам, пагэтану гэткія прозьвішчы ўключаныя ў сьпіс і падаюцца курсівам.

У квадратовых дужках падаецца ўласна беларускае напісаньне спалінаваных формаў прозьвішчаў.

Пазасталыя 209 родаў дамагліся прызнаньня ў расейскім дваранстве ў пазьнейшы час і ў сьпіс ня ўключаны.

Нам вядома, што аднолькавае прозьвішча могуць мець і роды зусім рознага паходжаньня й механічнае атаэсамленьне ня можа быць на 100% правільным, але з-за немажлівасьці правэркі кожнага канкрэтнага дакумента вымушаны пайсьці гэткім шляхам.

Таксама вядома, што былі выпадкі сьвядомага падману й фальшаваньня, імкненьні атрымаць не належную годнасьць, але выклікае здзіўленьне незацьверджаньне гэткіх старажытных родаў, як Адахоўскіх, Дэдэркаў і г.н.; незацьверджаньне ж баронаў Гейкінгаў навогул невытлумачальна, яны ўнесены ў матрыкулы Курляндзі, лепшага доказу шляхецтва прыдумаць цяжка.

Уладзіслаў Вяроўкін-Шэлюта.

1. Адахоўскі
- Адравонж — гл. Бебноўскі
2. Ахрамовіч
3. Бабяцінскі
- Бабяцінскі — гл. Папядзінскі
4. *Бебноўскі* Адравонж — ...
5. Будзінскі
6. Варашыла
7. Верцахоўскі
8. Відмант
- Галубіцкі — гл. Корсак
9. *Гаражанскі* Гразны — ...
10. Гасьлінскі
11. Гатартовіч — Жахоўскі
12. Гейкінг
13. Гладыш
14. Глускі
- Гразны — гл. Гаражанскі
15. Грамацкі
16. Дацынскі
17. Дзянісевіч
18. Дзятловіч
19. Добрыч
- Дульмант — гл. Пранеўскі
20. Дурасевіч
21. Дыбоўскі
22. Дэдэрка
23. Дэмбскі [Дубскі]
- Жахоўскі - гл. Гатартовіч
24. *Зубоўскі* Зьверазуб - ...
- Зьверазуб - гл. Зубоўскі

26. Ішора
27. Капчынскі
- Кароўчыч - гл. Пранеўскі
28. Карштэйн
29. Касперскі
30. Касьцюкевіч
31. Касьцюшка Хабалтоўскі — ...
32. Катлінскі
33. *Корсак* Галубіцкі — ...
- Краснашчок — гл. Красоўскі
34. *Красоўскі* Краснашчок — ...
35. Кржэцінскі [Красінскі]
36. Кроп
37. Лаўгіновіч
38. Лецкі
39. Ліпніцкі
40. Ліхіна
41. Лютынскі
42. Маліцкі
43. Маркевіч
44. Мартусевіч
45. Матукевіч
46. Маціяс
47. Мацу(-ы, -э)левіч
48. Міхалькевіч
49. Міштаўт
50. Няміра альбо Неміровіч*
- Неміровіч — гл. Няміра
51. Пазьнянскі (Позьненскі ?)
52. Папядзінскі альбо Бабяцінскі*
53. Паргінскі

*гэтак у дакументах

54. Петрашкевіч
55. *Пранеўскі* Кароўчыч-Дуль-
мант —...

56. Радзішэўскі
Рак — гл. Рэк
57. Ржоншэўскі [Рушэўскі]
58. Ржэпецкі [Рапецкі]
59. Ржэшэўскі [Рашэўскі]
60. Рыхліцкі
61. Рэк(Рак?)
62. Сабака
63. Сальцэвіч
64. Сарцэвіч
65. Сафрановіч
66. Сербіновіч
67. Страмкоўскі [Струкоўскі ?]
68. Стука
69. Стычынскі
70. Стэмпаржэцкі [Ступарэцкі]
71. Суле(-о)ўскі
72. Сухар

73. Сьпягальскі
74. Трэйс
75. Уладзецкі
76. Франё
Хабалтоўскі — гл. Касьцюшка
77. Хадакоўскі
78. Цілішэўскі
79. Цых
80. Цэймерн
81. Штуныц
82. Шукшт
83. Шчаванскі
84. Шчурскі
85. Шымак
86. Шыхоўскі
87. Эрынг
Юхна — гл. Якімовіч
88. Явароўскі
89. Якімовіч Юхна — ...
90. Якубовіч

Люты А.М., Туміловіч Г.М., Дваранства Беларусі ў перыяд разлажэння і крызісу феадалізму (канец XVIII — першая палова XIX ст.): Вучэбна-метадычны дапаможнік. — Мінск, 1991. — 20с.

У апошні час назіраецца рост цікаўнасці да гісторыі шляхты. Нават з'явіўся дапаможнік для студэнтаў Менскага педінстытуту, які рэкамендуецца да скарыстання ў якасці матар'ялу спецкурсаў і семінараў.

Аўтары справядліва зазначаюць, што пытаньне, якое датычыць непасрэдна дваранства Беларусі, з упэўненасцю можна аднесці да пытанняў слаба распрацаваных у навуковай літаратуры. Але адказы на яго шукаюць чамусьці ў працах Ключоўскага, Яблчкава і Рамановіча-Славацінскага, якія нічога пра беларускую шляхту й не пісалі, а займаліся гэнэзай вышэйшага стану Расеі.

Нават скарыстаньне таго ж тэрміну "дваранін" нам уяўляецца далёка не заўсёды патрэбным. У гістарычным сэнсе дваранін у ВКЛ — гэта прыдворны Вялікага князя, у Расеі ж гэты тэрмін вызначаў станававы статус чалавека. Справядлівым трэба было б лічыць вызначэнне двараніна ў новы час, як шляхціца, які быў зацвержаны ў дваранстве Расейскай імперыі, што службовыя асобы апошняй заўсёды вытрымлівалі.

Вельмі цікавым і зусім незразумелым бачыцца падзел шляхты. На наш погляд, гэтае атрымалася з таго, што звесткі былі запазычаны з розных аўтараў і не адбылося ўніфікацыі. Чаго напрыклад варты гэтакі "разрад дваран" — "касыцеляны і ўладальнікі багатых прыходаў". На Беларусі было толькі 9 кашталянаў (10-ы Жмудзкі) і Беларусь не Францыя, у нас не было сьвецкіх абатаў — прыходы належалі царкве.

Дазволю сабе йшчэ адну цытату: "У першай палове XIX в. узмацніўся (выдзелена мною — У.) працэс расслаення дваранства Беларусі на невялікую частку магнатаў, валодаўшых вялікім зямельным багаццем і сотнямі тысяч сялян, праслойку сярэдніх і дробных памешчыкаў, якія мелі населеныя маёнткі і асноўную колькасць шляхты, якая ня мела ні прыгонных, ні зямлі". Нам здаецца, што і сотняй гадоў раней гэты падзел быў ужо даўно скончаны.

Значна больш патрэбным быў бы разгляд катэгорыяў шляхты, шматлікіх прамежкавых групавак, адносіны да іх расейскіх уладаў, у перамяненасці часу, прыкладам у канцы XVIII ст. і пасля паўстання 1831 года. А пакуль што ваганьні й перапады колькасці стану аўтары тлумачаць вырабам фальшывых дакументаў і больш дасканалым улікам непататковых станаў.

Навогул аўтары маюць вялікую цікаўнасць да статыстыкі, і большасць іхнай працы прысьвечана праблеме падліку колькасці шляхты Беларусі ў

апісаны перыяд. Тэма гэтая вельмі цікавая сама па сабе, але праца чамусьці называецца "Дваранства Беларусі...", аналізу ж сацыяльнага ці гаспадарчага становішча няма, акрамя глыбокіх фразыў накіталі: "Нягледзячы на агульны працэс скарачэння дваранскага саслоўя ў беларускіх губернях, яны займалі першыя месцы ня толькі па агульнай колькасці гэтага саслоўя, але і па ўздзельнай вазе сярод усяго насельніцтва".

Аўтары, трэба аддаць належнае, спрабуюць разгледзець працэс пераходу аднадворцаў і грамадзянаў у стан чыноўніцтва і буржуазіі, але гэтых, як і самі паказваюць, было няшмат, у звязку з колькасцю шляхецкага стану.

Пытаньні, што ўздываюцца ў працы і як змяніліся гаспадарчыя заняткі шляхты, і як ішоў працэс размывання адзінства стану, і якія былі дачыненні расейскіх уладаў да шляхты Беларусі вельмі актуальны. Шкода, праўда, што нашыя студэнты не атрымалі канкрэтнага адказу, ці хоць нейкага ўяўлення.

У.

СПІС СКАРАЧЭННЯУ:

АВАК — Акты, издаваемые Виленскою Археографическою комиссией.

АЗР — Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археологическою комиссией.

АСЗР — Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси, издаваемый при управлении Виленского учебного округа.

БСЭ — Белорусская советская энциклопедия.

БЭФ — Белоруссия в эпоху феодализма.

ВОИДР — Временник московского Императорского Общества истории и древностей российских.

ГБДМ — Гісторыя Беларусі ў дакументах і матэрыялах.

ЕАИ — Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы.

ЖМНП — Журнал министерства народного просвещения.

НА РБ — Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь.

РИБ — Русская историческая библиотека.

САИ — Сборник Археологического института.

ЧОИДР — Чтения в московском Обществе истории и древностей российских.

PES — Polska encyklopedia szlachecka.

PSB — Polski słownik biograficzny.

ZPL — Zbior praw litewskich.

Hodnasc(Dignity)

Contents

Foreword	3
Official division.	
Declaration the First of Constituent Soim "Association of Belarusan nobility".	4
Statute of "Association of Belarusan nobility"	6
Resolution the First of Constituent Soim "Association of Belarusan nobility".	14
History of nobility.	
dr. A.Hryckevitch. The nobility of the Great Duchy of Lithuania up to Lublin union of 1569.	16
The small family register of Belarusan nobility.	
U. Vjarowkin-Shaljuta. The Andrushavitch's stock of arms "Daliva".	28
U. Vjarowkin-Shaljuta. The Andrusevitch's stock of arms "SyraKomla".	29
L. Akalovitch. The Bjarnovitch's stock	30
Lists of nobility.	
U. Vjarowkin-Shaljuta. Belarusan nobilites stocks of Vicebsk and Mahilew lands who were not approved in nobility of Russian empire.	31
Reviews	34

Годнасьць (Достоинство)

Содержание

Слово к читателю	3
Официальный отдел.	
Заявление I (Учредительного) Сойма "Союза Белорусских дворян".	4
Устав "Союза Белорусских дворян"	6
Постановления I (Учредительного) Сойма "Союза Белорусских дворян".	14
История сословия.	
Грицкевич А. Шляхта Великого княжества Литовского до Люблинской унии 1569 года.	16
Малый гербовник белорусской шляхты.	
Верёвкин-Шелюто В. Андрушевичи герба "Долива"	28
Верёвкин-Шелюто В. Андрусевичи герба "Сырокомля"	29
Околович Л. Берновичи герба собственного.	30
Шляхетские списки.	
Верёвкин-Шелюто В. Витебские и Могилевские роды, которые не были утверждены в дворянстве Российской империи.	31
Рецензии	34

